

kształcenia nauczycieli w PRL. Ich koncepcja, zaledwie zarysowana w 1946 roku, była systematycznie rozwijana i doskonalona w kolejnych latach. Można zatem powiedzieć, że lata 1946-1949 to okres „stawania się” wyższych szkół pedagogicznych jako zakładów kształcenia nauczycieli dla wyżej zorganizowanych szkół powszechnych.

Jan Hellwig
Poznań

Kształcenie nauczycieli w Studium Nauczycielskim Nr 1 w Poznaniu¹

Postulaty w zakresie kształcenia nauczycieli w jednolitych szkołach wyższych, także o charakterze akademickim, mają na gruncie polskim wieloletnią tradycję².

Okres powojenny charakteryzował się różnorodnością form kształcenia nauczycieli mających na celu zaspokojenie przede wszystkim potrzeb ilościowych. Dominującą rolę odegrały w tym zakresie licea pedagogiczne (LP), które w latach 1945-1954 były w zasadzie głównymi zakładami kształcenia nauczycieli³. Cieszyły się one dużą popularnością. Perspektywa nowoczesnej i wysoko zorganizowanej szkoły podstawowej wskazywała jednak na konieczność podniesienia poziomu wykształcenia nauczycieli. Nie udało się tego osiągnąć przez zmiany w profilu liceum pedagogicznego, do którego wprowadzono liczne specjalizacje. Przygotowanie pedagogiczne i przedmiotowe do zawodu oparte było w nich jednak na niskim poziomie wiedzy ogólnej kandydatów, których rekomendowano do tych szkół po siedmiu klasach szkoły podstawowej. Zbyt krótki, czteroletni okres kształcenia w liceach pedagogicznych, uniemożliwił należyte opracowanie materiału ogólnokształcącego i pedagogicznego. Jak wskazuje Wacław Wojtyński, przeprowadzone jesienią 1953 r. badania nad pracą młodych nauczycieli – absolwentów liceów pedagogicznych – wykazały bardzo istotne braki w ich przygotowaniu do zawodu⁴.

Splot wielu czynników politycznych, społecznych i pedagogicznych, spośród których warto wyeksponować przynajmniej dwa, wpłynęły na decyzję rządu PRL o powołaniu do życia w pewnym sensie nowych zakładów kształcenia nauczycieli, jakimi były studia nauczycielskie. Do czynników tych należały po pierwsze potrzeby doskonalenia systemu szkolnego przez podniesienie poziomu kształcenia nauczycieli, a po drugie pozyskanie nowych aktywistów frontu ideologicznego, za jakich uznawano nauczycieli, wykształconych w zakładach wzorowanych na modelu radzieckim.

Pierwsze studia nauczycielskie zorganizowane zostały z dniem 1 września 1954 r. w siedmiu ośrodkach: w Katowicach, Kielcach, Olsztynie, Poznaniu, Raciborzu, Szczecinie i Toruniu. Powołanie do życia tych zakładów kształcenia nauczycieli było wynikiem kompromisu pomiędzy postulatami nauczycielstwa a możliwościami państwa.

¹ Por. J. Hellwig, *Studia Nauczycielskie w Poznaniu (1954-1971)*, „Kronika Miasta Poznania” 1973, nr 2, s. 45-55.

² Por. J. Hellwig, *Wkład Związku Nauczycielstwa Polskiego w kształcenie i doszkalcenie nauczycieli w Polsce w latach 1919-1968*, Poznań 1973, *passim*.

³ B. Ratus, *Licea pedagogiczne w Polsce Ludowej. 1944-1970*, Warszawa – Poznań 1974, *passim*.

⁴ W. Wojtyński, *O kształceniu nauczyciela szkoły podstawowej w Polsce i na świecie*, Warszawa 1971, s. 105.

Opierając 2-letnie studia nauczycielskie na podbudowie dość wysokiego poziomu wiedzy z liceum ogólnokształcącego można było lepiej przygotować kandydatów do obowiązków nauczycielskich.

SN miało charakter szkoły zawodowej. Naczelnym zadaniem było przygotowanie kandydatów do zawodu nauczycielskiego, do prawidłowego realizowania programu nauczania i wychowania w szkołach w celu wszechstronnego rozwijania uczniów i wychowania ich na świadomych i świątłych obywateli PRL.

Istotnym celem, jaki stawiało sobie także każde SN, było przygotowanie nauczyciela szkoły podstawowej dla potrzeb szkoły Polskiej Ludowej. Ideał nauczyciela w Polsce Ludowej ulegał zresztą ciągłej ewolucji. W pierwszych latach powojennych ukształtował się typ nauczyciela-działacza. W postawie jego decydujące znaczenie miał polityczny i klasowy stosunek do ustroju, deklarowanie się po stronie socjalizmu, zaangażowanie na rzecz władzy ludowej, dla realizacji wytycznych polityki partii. Nauczyciel był zresztą przez długi okres, zwłaszcza na wsi, jedynym człowiekiem przygotowanym do podjęcia szeregu podstawowych zadań społeczno-gospodarczych, politycznych i kulturalnych. W tej sytuacji na plan dalszy schodziła często funkcja zawodowa nauczyciela, realizacja zadań dydaktycznych i wychowawczych. „W modelu socjalistycznego nauczyciela, element politycznego i ideologicznego zaangażowania się, ścisłego związku z partią i narodem jest elementem kierunkowym i jako taki ma znaczenie zasadnicze”. Teza, że „podstawowym składnikiem socjalistycznego modelu nauczyciela jest jego wykształcenie”⁵ – ukształtowała się dopiero później.

Za wzorem instytutów nauczycielskich w ZSRR w pierwszym okresie istnienia SN-ów (do 1957 r.) wprowadzono specjalizację kadr pedagogicznych. Istniejące nadal LP miały kształcić nauczycieli do pracy w klasach I-IV, podobnie jak pedagogiczek uczyłszcza. Studia nauczycielskie miały przygotowywać nauczycieli klas V-VII do nauczania dwóch przedmiotów.

Wśród pierwszych studiów nauczycielskich powołanych do życia przez władze szkolne powstało w roku szkolnym 1954/55 Studium Nauczycielskie w Poznaniu.

Studium zlokalizowano w budynku przy ulicy Mylej 5/7, stanowiącym dotąd – rzec można – swoiste centrum kształcenia nauczycieli w Poznaniu. Tu mieściło się Państwowe Liceum Pedagogiczne Nr 1, a przed nim – i później równoległe z nim – Państwowe Pedagogium⁶ i wyższe kursy nauczycielskie oraz Komisja Rejonowa Kształcenia Nauczycieli Niekwalifikowanych. Był to budynek zbudowany na cele szkolne krótko przed rozpoczęciem drugiej wojny światowej i stanowił własność prywatną dra Brunona Czajkowskiego. W okresie rozpoczęcia działalności Studium budynek był wykorzystywany przez uczniów Liceum Pedagogicznego, a w godzinach popołudniowych przez Liceum Ogólnokształcące dla Pracujących. Do dyspozycji SN oddana została także Szkoła Podstawowa Ćwiczeń⁷.

Pierwszym organizatorem Studium i jego dyrektorem był dr Leon Ratajczak. Od dnia 1 stycznia 1955 r. władze szkolne powierzyły dyrekcję mgr Marii Roszczak, która pełniła tę funkcję do czasu likwidacji tego zakładu, zaś Leon Ratajczak przejął dyrekcję rozbudowującego się Zaocznego Studium Nauczycielskiego (ZSN).

W związku ze stałym wzrostem potrzeb kadrowych, jakie Studium zmuszone było zaspokajać oraz tendencjami do specjalizacji studiów w zakresie określonych grup przedmiotowych, zorganizowano w roku szkolnym 1958/59 drugie Studium Nauczycielskie w Poznaniu.

⁵ Por. A. Lewin, W. Wojtyński, *Nauczyciel w walce o socjalistyczną przebudowę wsi polskiej*, Warszawa 1954; S. Krawcewicz, *Funkcja społeczna nauczyciela w środowisku wiejskim*, „Nauczyciel i Wychowanie” 1965, nr 4; W. Wojtyński, *Osobowość nauczyciela w pedagogice mieszczańskiej i socjalistycznej*, „Ruch Pedagogiczny” 1965, nr 1, s. 54.

⁶ J. Hellwig, *Działalność Państwowego Pedagogium w Poznaniu (1937-1947)*, „Przegląd Historyczno-Oświatowy” 1980, nr 1, ss. 62-75.

⁷ *Sprawozdanie z wizytacji przeprowadzonej przez wizytatora Bronisławę Gliwiankę w Liceum Pedagogicznym nr 1 w Poznaniu w dniach 8-12, 14-15 i 17-18 marca 1956 r.* Składnica Akt Kuratorium Okręgu Szkolnego Poznańskiego (dalej S.A. KOSP), sygn. 8-30.

Studium Nauczycielskie Nr 1 ustaliło swą siedzibę przy ulicy Szamarzewskiego 89, a Studium Nauczycielskie Nr 2 w Poznaniu – przy ulicy Mylnej 5/7⁸.

SN zlokalizowane zostało na bazie oraz oparto się o kadre pedagogiczną LP Nr 1 przy ulicy Mylnej 5/7. W miarę rozwoju SN, LP ulegało sukcesywnej likwidacji.

Po utworzeniu drugiego SN w Poznaniu, SN Nr 1 przejmować zaczął kolejno powieszczenia i kadre po likwidującym się LP Nr 2, zaś SN Nr 2 po LP Nr 1. Związane to było z występującymi tendencjami do profilowania w zakresie określonych specjalności kierunkowych.

Studium Nr 1 przeniosło się do najnowocześniejszego wówczas budynku szkolnego w Poznaniu, zbudowanego dla celów szkolnych w latach 1947-1949. W gmachu tym mieściło się LP Robotniczego Towarzystwa Przyjaciół Dzieci (RTPD) (później nr 2) oraz Szkoła Podstawowa Ćwiczeń i Liceum Ogólnokształcące (później nr 4). W osobnym budynku stanowiącym zaplecze szkoły mieścił się Ośrodek Szkolny RTPD, prowadzący stołówkę i świetlicę. Internet był w budowie, a młodzież mieszkała tymczasowo w lokalu zastępczym na terenie tak zwanej Gospody Targowej przy ulicy Grunwaldzkiej (w barakach).

Studium Nr 1 specjalizowało się w zasadzie w prowadzeniu kierunków humanistycznych, Studium Nr 2 zaś matematyczno-przyrodniczych. Występowały jednak dewiacje od tej zasady spowodowane zapleczem dydaktycznym obu studiów.

Inauguracja pierwszego roku szkolnego w SN Nr 1 odbyła się 13 września 1954 r. Była to chwila bardzo podniosła i uroczysta. Kształcenie nauczycieli w Wielkopolsce wkraczało w nowy, wyższy etap. Wytyczony został przez uchwały II Zjazdu PZPR. Wskazywały one na potrzebę podniesienia poziomu nauczania i wychowania w szkołach podstawowych i w związku z tym uwzględniły konieczność lepszego przygotowania ideologicznego, naukowego i pedagogicznego nauczycieli oraz stworzenie warunków dla dalszego podnoszenia ich kwalifikacji i doskonalenia metod pracy.

Inauguracja roku szkolnego w nowej uczelni kadrowej zgromadziła liczne grono osób zainteresowanych nowym modelem kształcenia nauczycieli. W centrum uwagi była jednak pierwsza grupa słuchaczy dwóch uruchomionych zespołów, w liczbie 68 osób, które miały rozpocząć studia dwukierunkowe filologii rosyjskiej z historią. W ten sposób Studium wyszło naprzeciw trwającym prawie nieustannie zapotrzebowaniom na nauczycieli języka rosyjskiego z jednej strony, z drugiej zaś wykorzystano kadre nauczającą, jaka w danej chwili była w dyspozycji władz szkolnych.

Wykład inauguracyjny „O światopoglądzie naukowym w wychowaniu” wygłosił dr Józef Kwiatek z Uniwersytetu Poznańskiego⁹.

W związku z planami władz szkolnych zmierzającymi do zabezpieczenia w wyższych klasach szkoły podstawowej kadry nauczycielskiej z ukończonym SN-em, liczba kierunków stale wzrastała. Znalazło to swoje odbicie w poznańskim SN-nie. W 1955 r. uruchomiono dwie nowe specjalizacje obejmujące: filologię polską oraz matematykę z fizyką.

27 czerwca 1956 r. pierwsi absolwenci, w liczbie 45 osób, opuścili mury tej uczelni.

W roku 1956/57 działały trzy kierunki: filologii rosyjskiej i historii, filologii polskiej, matematyki i fizyki. Koncepcja zaplanowanych dwukierunkowych studiów przygotowujących nauczyciela do nauczania dwóch przedmiotów w klasach starszych szkoły podstawowej nie wytrzymała próby życia.

Umiejscowienie nauczyciela wyłącznie w klasach I-IV lub w klasach V-VII okazało się niemożliwe w ówczesnych warunkach pracy szkoły podstawowej. Zdarzały się bardzo często przypadki, a w mniejszych miejscowościach (na wsi) stawały się one regułą, że w zakresie

⁸ Po utworzeniu Studium Nauczycielskiego Nr 2 jego dyrektorem został również Leon Ratajczak, który odtąd pełnił tę funkcję także do czasu likwidacji placówki. Dyrektorami Zaocznych Studiów Nauczycielskich Nr 1 i 2 przez pewien okres czasu, kiedy były to samodzielne placówki, byli dr Ludwik Gomolec i dr hab. Antoni Maćkowiak.

⁹ J. Hellwig, *Józef Kwiatek (1911-1964). Materiały – Informacje – Sprawozdania Regionalnej Izby Pamiątek Oświatowych*, Poznań 1987, z. 2, ss. 26-30.

niektórych przedmiotów nauczyciel nie miał możliwości realizacji pensum dydaktycznego w jednej szkole. Uzupełnienia zaś innymi przedmiotami swego wymiaru godzin nauczyciel nie chciał się podjąć, gdyż czuł się do tego nieprzygotowany. Niesłuszna była również sama zasada zakładająca zróżnicowanie poziomu wykształcenia nauczycieli niższych oraz wyższych klas szkoły podstawowej. Stąd też już w 1955 r. rozszerzono w pewnym stopniu profil kształcenia nauczycieli w SN-ach, wprowadzając do planów studiów metodykę nauczania początkowego tak, aby każdy nauczyciel-absolwent SN był w pewnym stopniu przygotowany do pracy w klasach młodszych i mógł dopełnić limit przypadających mu godzin obowiązkowych w klasach niższych.

Całkowitą zmianę profilu kształcenia przeprowadzono jednak dopiero w 1957 r. Przyjęto zasadę, że SN powinno przygotowywać absolwentów do całej szkoły podstawowej. W związku z tym, z dniem 1 września 1957 r. zrezygnowano ze studiów dwukierunkowych wprowadzając jednocześnie w całej rozciągłości metodykę nauczania i wychowania początkowego oraz przedmioty artystyczno-techniczne przydatne zwłaszcza w nauczaniu integralnym na poziomie propedeutycznym szkoły podstawowej. W ramach przygotowania do pracy w klasach V - VII, mimo iż dominowała specjalizacja jednokierunkowa, to jednak na niektórych kierunkach przyrodniczych wprowadzono dwa przedmioty specjalizacji: np. na kierunku fizyki – fizykę z chemią, a na kierunku biologii – biologię z chemią. Było to powiązanie z konkretnymi potrzebami szkoły. Nauczyciel chemii, a często nauczyciel fizyki, nie miał częstokroć możliwości wypełnić w jednej szkole jednym przedmiotem przypadającego mu w przydziale pensum.

W roku szkolnym 1957/58 na wszystkich kierunkach SN w Poznaniu było ogółem 275 słuchaczy, w tym na I roku 149 osób¹⁰.

Na kierunkach humanistycznych zdecydowaną przewagę liczbową miały kobiety, na kierunkach ścisłych zaś mężczyźni. Kobiety stanowiły 60,6% z ogólnej liczby słuchaczy. Skład społeczny słuchaczy I roku na poszczególnych kierunkach przedstawia tabela nr 1.

Tabela 1

Słuchacze SN wg pochodzenia społecznego za rok szkolny 1957/58 – I rok

Kierunek	Pochodzenie społeczne słuchaczy			
	robotnicze	chłopskie	inteligeckie	rzemieślnicze
Filologia rosyjska z historią	29	10	9	1
Filologia polska	34	4	14	–
Matematyka z fizyką	16	5	15	–
Filologia rosyjska roczna	18	5	5	–
Razem	97	24	43	1

Zdecydowaną większość stanowiła młodzież pochodzenia robotniczego 38,8%. Na drugim miejscu znajdowała się młodzież ze środowiska inteligenckiego (26,0%). Młodzież chłopska stanowiła 14,6% ogólnej liczby przyjętych osób, a środowisko rzemieślnicze reprezentowało zaledwie 0,6% studentów. W roku 1957/58 uczelnię opuściło 103 absolwentów. Osoby te rozpoczęły studia we wrześniu 1956 r. We wrześniu 1957 r. było tylko 126 słuchaczy. 23 osoby nie zdały egzaminu dyplomowego. Spośród 126 słuchaczy 89 osób mieszkało w internacie, 21 na terenie miasta u rodziny lub na stacji a 16 dojeżdżało z pobliskich miejscowości.

Przy Studium działało także, powołane specjalnym zarządzeniem ministra, Roczne Studium Filologii Rosyjskiej.

W 1957 r. uruchomiono także pracownię pedagogiczną niezbędną dla nowoczesnego przygotowania nauczyciela. W pracowni kompletowano m.in. bibliografię polskich i radzieckich pedagogów.

¹⁰ Plan i sprawozdania za lata 1958-1961, S.A. KOSP. Bez sygn.

Również w 1957 r. w SN w Poznaniu utworzono jedyny w Polsce w owym czasie kierunek wychowania przedszkolnego, połączony z przygotowaniem do pracy w klasach I-IV. W tym też roku do planów studiów wprowadzono języki zachodnioeuropejskie (niemiecki, angielski), a także łacinę.

Zmiany te, stanowiące niewątpliwie znaczny postęp w dostosowywaniu SN do potrzeb szkoły polskiej, były wynikiem dyskusji w środowisku nauczycielskim i pracowników nauki, interesujących się problematyką kształcenia nauczycieli, a w szerszym aspekcie rangą szkoły podstawowej jako organizacyjnej i programowej podstawy dalszego kształcenia obywateli. Uwieńczeniem tych dyskusji był Wojewódzki Zjazd Oświatowy w Poznaniu, odbyty w dniach 8-9 kwietnia 1957 r.¹¹

Na Zjeździe pojawiły się znów postulaty dotyczące kształcenia nauczycieli, bez względu na typ szkoły, w której pracują, na jednolitych studiach akademickich (magisterskich).

Żądano przywrócenia studiów pedagogicznych na Uniwersytecie im. A. Mickiewicza, przekształcenia usługowego charakteru Katedry Pedagogiki w instytut naukowy prowadzący własną sekcję kierunkową¹². Wnioskowano także, by Katedra Pedagogiki UAM podjęła badania pedeutologiczne, aby na podstawach naukowych oprzeć organizację kształcenia nauczycieli w Polsce.

Powyższe dezyderaty, przygotowane na projektowany w 1958 r. Kongres Pedagogiczny, spowodowały wspomniane wyżej, w pewnym sensie korzystne zmiany w funkcjonowaniu SN-ów. Zyskały one wsparcie we wniosku w sprawie przekształcenia SN-ów w studia zawodowe pierwszego stopnia.

W atmosferze przygotowywanych zmian kolejna grupa absolwentów, w liczbie 70 nauczycieli, ukończyła poznański SN; w tym 20 osób ukończyło filologię rosyjską i historię, 33 – filologię polską oraz 17 – matematykę.

Okres obejmujący lata 1954-1960 zakończył się w pracy SN swoistym, aczkolwiek niejednoznacznie zaakceptowaniem tych szkół przez opinię publiczną, szczególnie przez tę jej część, którą tworzyli sami nauczyciele i pracownicy oświaty. W okresie tym ukończyło poznańskie studia nauczycielskie pięć roczników absolwentów studiów dziennych i cztery roczniki studiów zaocnych. Nie wszyscy jednak podjęli pracę w zawodzie nauczycielskim.

Przygotowania do reformy szkolnej zmierzającej do wprowadzenia 8-letniej szkoły podstawowej jednoznacznie rozstrzygnęły kwestię SN. Im przypadła zasadnicza rola przygotowania kadry nauczycieli do tej reformy.

Nad dalszą poprawą sytuacji w dziedzinie oświaty w Polsce, w tym również systemu kształcenia nauczycieli, debatowało w 1961 r. VII Plenum KC PZPR. Głównym przedmiotem dyskusji była reforma szkolnictwa podstawowego i średniego. Z obliczeń wynikało, że aktualne potrzeby w szkolnictwie podstawowym sięgały 43 tys. nauczycieli z dodatkowymi kwalifikacjami. W latach 1961-1970 miano wykształcić około 118 tys. nauczycieli, tj. około 12 tys. rocznie.

W tej sytuacji nie przewidywano żadnych daleko idących zmian w systemie kształcenia nauczycieli, a raczej zwrócono uwagę na umocnienie i rozszerzenie istniejących form, ich specjalizację oraz poziom naukowy.

Dnia 15 lipca 1961 r. Sejm uchwalił Ustawę o rozwoju systemu oświaty i wychowania – ustawę o reformie szkolnej. W zakresie kształcenia nauczycieli ustawa potwierdziła dotychczasowy system kształcenia, wprowadzając dodatkowo egzamin kwalifikacyjny nauczycieli. Kształcenie nauczycieli i wychowawców odbywać się miało nadal w LP, SN-ach i szkołach wyższych.

Ustawa nie wniosła w zasadzie nic nowego do niedoskonałej organizacji kształcenia nauczycieli. Toteż okazało się, że nowy system był w dalszym ciągu niezadowolający. Dyskusje

¹¹ Wojewódzki Zjazd Oświatowy w Poznaniu. 8-9 IV 1957, Poznań 1957.

¹² J. Hellwig, *Poznańskie Towarzystwo Pedagogiczne (1956-1981)*, „Nauka Polska” 1988, nr 6, s. 103-123; tenże, *75. rocznica powstania pierwszej w Polsce Katedry Pedagogiki na Uniwersytecie Poznańskim*, „Rocznik Pedagogiczny” 1995, z. 17, s. 105-122.

w tej sprawie toczyły się nieustannie. W początkach 1964 r. zostały one zainicjowane i przyjęte przez Zarząd Główny ZNP na łamach „Głosu Nauczycielskiego” i „Ruchu Pedagogicznego”.

Zachodzące zmiany polityki w zakresie kształcenia i doksztalcania nauczycieli znalazły również oddźwięk w SN-ach. Nowe potrzeby wyrosły w związku z dokonaną korekturą sieci szkół. Stąd też władze szkolne zostały zobligowane do skierowania w latach 1962/63 i 1963/64 na studia około 600 nauczycieli, tak by w każdej 8-klasowej szkole pracowało co najmniej po jednym nauczycielu języka polskiego, matematyki i prac ręcznych z wykształceniem w zakresie SN. W ten sposób, przede wszystkim drogą podnoszenia kwalifikacji w ZSN, zamierzano przygotować najważniejszą podstawę do realizacji reformy szkolnej w kuratorium poznańskim, tj. odpowiednie kadry nauczycielskie.

Tabela 2
Kierunki oraz liczba studentów w roku szkolnym 1961/62 w SN Nr 1

Kierunek studiów	Liczba studentów		
	I rok	II rok	razem
Prace ręczne i rysunki	41	–	41
Historia	40	30	70
Filologia rosyjska	39	39	78
Filologia polska	41	34	75
Pedagogika	33	25	58
Razem	194	128	322

Tabela 3
Opiekunowie grup w SN Nr 1 (rok szkolny 1961/62)

Kierunek studiów	Nazwisko i imię opiekuna	Rok studiów
Filologia polska	mgr S. Janitz	I rok
	mgr T. Polański	II rok
Filologia rosyjska	mgr W. Czuduk	I rok
	mgr M. Kaluta	II rok
Historia	mgr E. Erazmus	I rok
	dr B. Szczepański	II rok
Pedagogika	mgr J. Pełkowska	I rok
	mgr M. Sus	II rok
Prace ręczne i rysunki	mgr B. Zwolakiewicz	I rok

W roku szkolnym 1961/62 istniało w SN Nr 1 sześć pracowni (prac w drewnie, prac w metalu, introligatorska, gotowania, szycia, malarska), zaś w SN Nr 2 – osiem pracowni (biblioteczna, fizyczna, chemiczna, geograficzna, kartograficzna, geologiczna, pedagogiczna, prac ręcznych i zajęć technicznych).

Dla rozszerzenia procesu kształcenia politechnicznego wprowadzonego w roku szkolnym 1960/61 wykorzystano przedmiot „podstawy techniki”. Zmodyfikowano go jednak w roku następnym wprowadzając praktykę produkcyjną studentów w zakładach pracy. Studenci SN Nr 1 w Poznaniu odbywali taką praktykę w »WIEPOFAMIE«. Trwało to jednak tylko jeden rok.

Przygotowanie nauczycieli do realizacji postulatów reformy szkolnej związanej z wprowadzeniem 8-klasowej szkoły podstawowej było przedmiotem permanentnej troski władz w wojewódz-

twie poznańskim. Szczególny nacisk położono na działalność ideowo-wychowawczą. Analizowano ją m.in. na posiedzeniu Komisji Oświaty działającej przy Wydziale Nauki i Oświaty KW PZPR w Poznaniu. Wyraźny akcent położono na postawę światopoglądową nauczycieli pracujących w wielkopolskich zakładach kształcenia nauczycieli (liceach pedagogicznych i studiach nauczycielskich). Stwierdzono, że pod względem światopoglądowym kadra pedagogiczna tych zakładów „nie jest jednolita w sensie pozytywnym”. W jej obrębie wyróżnić można cztery grupy: „wyraźnie zdeklarowanych”, ludzi „o nie w pełni skryształizowanej postawie” – jak stwierdza odnośny dokument – należeli do nich przede wszystkim ludzie młodzi, tzw. „nijacy” oraz „lojalni”, realizujący zadania ideowo-wychowawcze w sposób „obiektywistyczny”¹³.

W ramach intensyfikacji pracy ideowo-wychowawczej w szkołach podkreślano ogromne wartości wychowawcze tradycji. Elementem narastającej tradycji stało się m.in. nadawanie imion szkołom, czemu towarzyszyła określona praca wychowawcza. W ramach tej pracy SN Nr 1 w Poznaniu, specjalizujące się w zasadzie w kierunkach humanistycznych, przyjęło jako patrona najwybitniejszego pisarza polskiego pierwszej połowy XX w., który twórczość swą poświęcił sprawie wyzwolenia narodowego i walce z niesprawiedliwością społeczną – Stefana Żeromskiego.

Konkretyzacja koncepcji kształcenia w SN oraz ukierunkowanie jego problematyki nastąpiło stosunkowo późno. Miało ono w zasadzie miejsce wówczas, gdy studia nauczycielskie przeszły wraz z całym resortem oświaty pod jednolite kierownictwo nowo utworzonego Ministerstwa Oświaty i Szkolnictwa Wyższego. Wpływ doświadczeń tego resortu w zakresie kierowania szkolnictwem wyższym zaznaczył się w funkcjonowaniu SN-ów dość silnie. Niestety, nastąpiło to w okresie przygotowań do nowych zmian w systemie kształcenia nauczycieli.

Podczas licznych spotkań i narad aktywu oświatowego, na łamach prasy pedagogicznej wypowiadali się w tej sprawie nauczyciele różnych typów szkół, pracownicy naukowcy oraz zainteresowani przedstawiciele instytucji i organizacji społecznych. Wnioski w sprawie reformy systemu kształcenia nauczycieli dotyczyły aprobaty dla decyzji resortu oświaty m.in. w sprawach:

- zaprzestania kształcenia nauczycieli w szkołach średnich (liceach pedagogicznych),
- przejścia na kształcenie nauczycieli wszystkich typów szkół w wyższych uczelniach,
- ukształtowania – opierając się na dotychczasowych studiach nauczycielskich – nowego typu wyższej uczelni nauczycielskiej o charakterze zawodowym, nieakademickim.

W 1965 r. przystąpiono do sukcesywnego likwidowania liceów pedagogicznych. Pozostawiono, a nawet rozszerzono, sieć liceów pedagogicznych dla wychowawczyń przedszkoli. Założono, że w 1970 r. nauczycielskie licea pedagogiczne ulegną całkowitej likwidacji, co też nastąpiło.

W czerwcu 1967 r. z inicjatywy Zarządu Głównego ZNP Komitet Nauk Pedagogicznych PAN oraz Instytut Nauk Pedagogicznych Uniwersytetu Warszawskiego zorganizowały konferencję na temat kształcenia nauczycieli w Polsce Ludowej. Podstawowym jej zadaniem było przedyskutowanie problemów organizacyjnych kształcenia nauczycieli. Chodziło zwłaszcza o to, czy należy zmierzać do organizowania samostannego systemu 3-letnich nauczycielskich wyższych szkół zawodowych, czy też raczej rozszerzyć obowiązki szkolnictwa akademickiego w dziedzinie kształcenia nauczycieli i stworzyć w tych szkołach odpowiednie kierunki studiów. Historyczny postulat kształcenia nauczycieli w szkołach akademickich wydawał się spełniać najlepiej wymagania, jakie muszą być stawiane kadrze nauczycielskiej w przyszłości. Kształcenie nauczycieli na uniwersytetach i wyższych szkołach pedagogicznych zapewnia najwyższy poziom intelektualny i ułatwia wykorzystanie, częściowo za pomocą radia i telewizji, najlepszej kadry naukowej.

Wtedy też w Wielkopolsce, w zespole nauczycieli, działaczy związkowych i pracowników nauki powstała myśl rozszerzenia możliwości podnoszenia kwalifikacji przez dosłownie nieograniczoną liczbę nauczycieli dzięki Nauczycielskiej Uczelni Telewizyjnej, w której projektowano spożytkować doświadczenia działającej w latach 1947-1956 Wszechnicy Radiowej oraz aktualnej

¹³ *Analiza działalności ideowo-wychowawczej w zakładach kształcenia nauczycieli dokonana w dniu 5 lutego 1964 r. na posiedzeniu Komisji Oświaty przy Wydziale Nauki i Oświaty KW PZPR w Poznaniu.* Archiwum KW PZPR. Materiały za lata 1960-1964, sygn. 74/XIII/5, T. 5.

Politechniki Telewizyjnej¹⁴. Zamierzenia te przejęte przez środowisko warszawskie doprowadziły dopiero w styczniu 1974 r. do powstania Nauczycielskiego Uniwersytetu Radiowo-Telewizyjnego (NURT) o znacznie węższym zakresie.

Problem kształcenia nauczycieli nabierał w owym czasie problemu światowego. Patronowały mu UNESCO (*United Nations Educational Scientific and Cultural Organization*) oraz FIZE (*Federation Internationale Syndicale de l'Enseignement*) – Międzynarodowa Federacja Związków Nauczycielskich¹⁵.

Uchwała Zarządu Głównego ZNP oraz efekty rozmaitych konferencji i programów przyczyniły się niewątpliwie do tego, że po połączeniu Ministerstwa Oświaty i Ministerstwa Szkolnictwa Wyższego resort przystąpił do opracowania koncepcji organizacyjnej i programowej trzyletnich wyższych szkół nauczycielskich. Uczelnie takie uruchomiono w roku akademickim 1968/69 w Białymstoku, Szczecinie i Warszawie.

Znaczną przeszkodę w realizacji podstawowych zadań SN-ów – również w Wielkopolsce – były ogólnie znane trudności, mające charakter ogólnopolski. Należały do nich: krótkotrwały okres kształcenia, stosunkowo niski poziom kandydatów, którzy w wielu przypadkach przybywali do studium po doznanej porażce związanej z nieprzyjęciem na wyższą uczelnię, a pobyt w studium traktowali jako tymczasowy. Dalszą trudnością okazały się z jednej strony konieczne, z drugiej zaś dezorganizujące pracę ciągle zmiany programowe, reformy wewnętrzne związane z profilowaniem studiów, a przede wszystkim brak skryształizowanej koncepcji studium. Trudny problem miały też dyrekcje nie tylko poznańskich studiów w zakresie doboru kadry nauczającej, która nie zawsze odpowiadała wymogom, jakie stawiano kadrze kształcącej nauczycieli. Trudności te starano się systematycznie pokonywać, chociaż nie zawsze się to udawało.

Decyzja o permanentnej likwidacji studiów nauczycielskich podjęta została ostatecznie w 1968 r. Wówczas to uruchomiono w Polsce pierwsze wyższe szkoły nauczycielskie w Białymstoku, Szczecinie i Warszawie.

W Poznaniu już znacznie wcześniej, bo w 1962 r., rozważano koncepcję powołania wyższej szkoły pedagogicznej. Nie było jednak wówczas klimatu dla realizacji tego przedsięwzięcia. Wychodzono z założenia, że w ośrodku uniwersyteckim nie warto uruchamiać kolejnej szkoły wyższej, a zadania jej może spełniać uniwersytet i inne szkoły wyższe. Ten punkt widzenia ciążył na sprawie powołania w 1969/1970 r. Wyższego Studium Nauczycielskiego w Poznaniu, integralnie związanego z Uniwersytetem im. Adama Mickiewicza. Nowe Studium przejęło budynki SN-ów i częściowo ich wyposażenie, oparło się na kadrze uniwersyteckiej i na kadrze SN, która kwalifikowała się do podjęcia pracy na odpowiednich stanowiskach w szkole wyższej.

Począwszy więc od 1968/1969 r. zaczęto kształcić nauczycieli w WSN, z tym, że w Poznaniu nastąpiło to o rok później¹⁶. Do uruchomienia WSN w Kaliszu nie doszło. Budynek i wyposażenie, a także część kadry dotychczasowego SN w Kaliszu przejmują Centralny Ośrodek Kształcenia Kadr Kierowniczych Ministerstwa Oświaty i Wychowania.

Kształcenie nauczycieli w WSN-ach nie trwało jednak długo. Już w 1973/1974 r. część WSN-ów wchłonęły uniwersytety, część uzyskała status wyższych szkół pedagogicznych. Podjęto bowiem decyzję o kształceniu nauczycieli na pełnych studiach akademickich. Nastąpiło to również w przypadku poznańskiego Wyższego Studium Nauczycielskiego. Jego studenci przeszli na dalsze studia do poszczególnych instytutów UAM według swojej specjalności, na czteroletnie studia magisterskie. Edukacja polskich nauczycieli weszła w fazę akademizacji¹⁷.

¹⁴ Por. J. Hellwig, *Nauczycielska Uczelnia Telewizyjna*, „Nowa Szkoła” 1970, nr 3, ss. 11-17; tenże, *O udział telewizji w doskonaleniu nauczycieli*, „Neodidagmata” 1971, nr 3, ss. 43-51.

¹⁵ Wiązało się to z rekomendacją UNESCO w sprawie nauczycieli. *Recommendation concerning the Status of Teachers adopted by the Special Intergovernmental Conference of the Statut of Teachers*, Paris, 5 October 1960. UNESCO.

¹⁶ Większość materiałów archiwalnych dotyczących SN Nr 1 w Poznaniu została zniszczona w chwili przejmowania pomieszczeń SN przy ul. Szamarzewskiego przez UAM.

¹⁷ Por. m.in. J. Hellwig, *Studium Nauczycielskie jako forma pośrednia na drodze do pełnej akademizacji kształcenia nauczycieli*, w: *Wychowanie studenta nowoczesnej uczelni wyższej*, Red. L. Leja, Poznań 1975, s. 103-119.